

ΣΑ₁₄₂: ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ
ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ
ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΚΥΡΙΑΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2018-2019

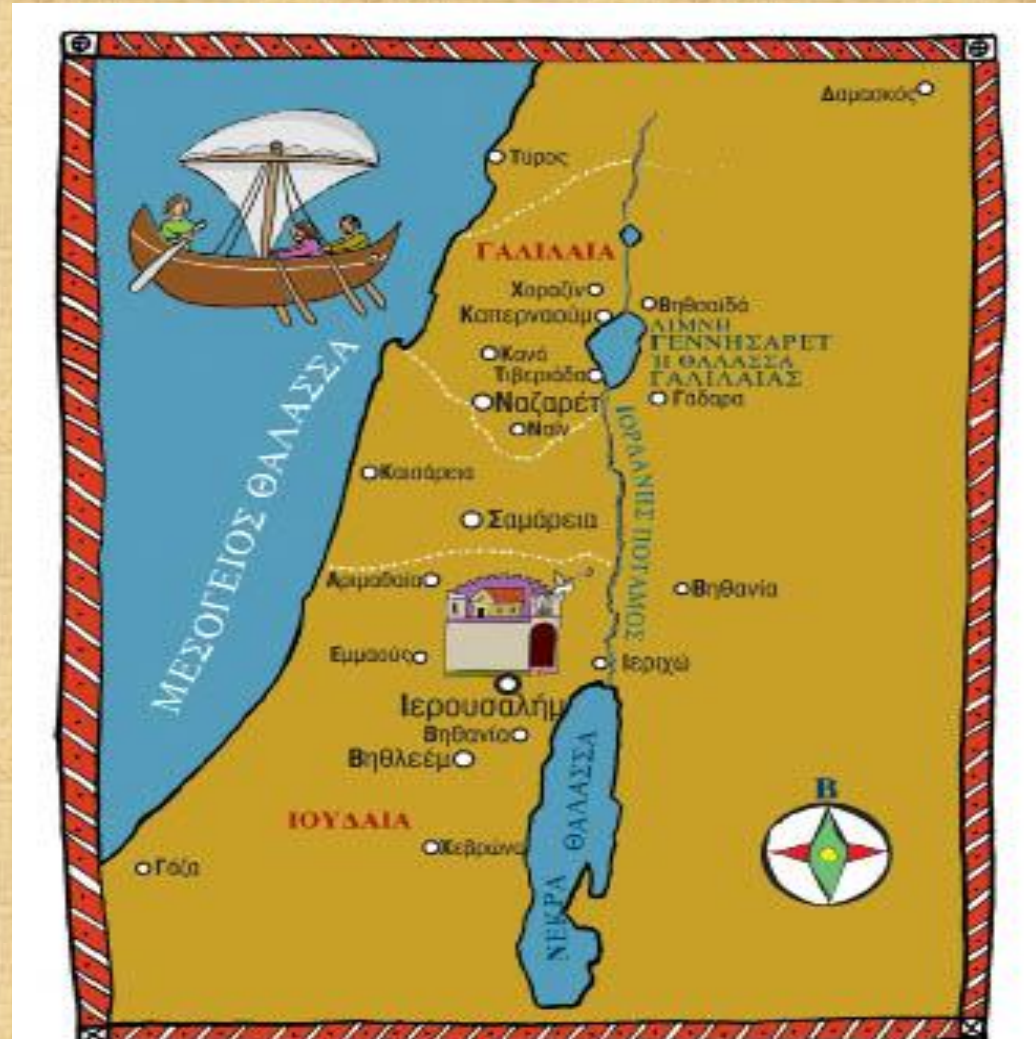
ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

εὐφράνθητι, Ἱερουσαλήμ, καὶ
πανηγυρίσατε ἐν αὐτῇ, πάντες οἱ
ἀγαπῶντες αὐτήν, χάριτε ἅμα
αὐτῇ χαρᾶ, πάντες ὅσοι πενθεῖτε
ἐπ' αὐτῇ, ἵνα θηλάσητε καὶ
ἐμπλησθῆτε ἀπὸ μαστοῦ
παρακλήσεως αὐτῆς, ἵνα
ἐκθηλάσαντες τρυφήσητε ἀπὸ
εἰσόδου δόξης αὐτῆς.
ὅτι τάδε λέγει Κύριος· ἴδου ἐγὼ
ἐκκλίνω εἰς αὐτοὺς ὡς ποταμὸς
εἰρήνης καὶ ὡς χειμάρρους
ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν· τὰ παιδιά
αὐτῶν ἐπ' ὤμων ἀρθήσονται καὶ
ἐπὶ γονάτων παρακληθήσονται.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

πόλη της Μέσης Ανατολής, βρίσκεται σε ένα οροπέδιο στα όρη της Ιουδαίας, ανάμεσα στη Μεσόγειο και τη Νεκρά Θάλασσα.

Εκτείνεται γεωγραφικά βόρεια από τη Δαν ως τη Βηρσαβέ νότια, δυτικά από τη Μεσόγειο ως τον Ιορδάνη ποταμό ανατολικά. Τα σύνορα διατηρήθηκαν σχετικά ακέραια με εξαίρεση κάποιες διευρύνσεις μέχρι την Ερυθρά Θάλασσα ή κάποιες στην πλευρά του Ιορδάνη ποταμού

- Σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη, σ' αυτήν κατοίκησαν οι δώδεκα φυλές του Ισραήλ. Αποτέλεσε και αποτελεί ένα μωσαϊκό εθνοτήτων, καθώς ανά τους αιώνες κατοικήθηκε από Χετταίους, Αμορραίους, Χανααναίους, Ιουβεσαίους, Εβραίους, Ασσυρίους, Φιλισταίους, Αιγυπτίους, Βαβυλωνίους, Πέρσες, Έλληνες, Ρωμαίους, Άραβες, Σταυροφόρους, Τούρκους και πολλούς άλλους.
- Αποτέλεσε χώρο διαδραμάτισης των γεγονότων της Αγίας Γραφής. Ένα πανχριστιανικό κέντρο από τη μία και ένα χώρο έριδας και μίσους από την άλλη, λόγω των πολιτικών και θρησκευτικών αντικρούσεων.

Η ΑΓΙΑ ΠΟΛΗ ΣΤΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

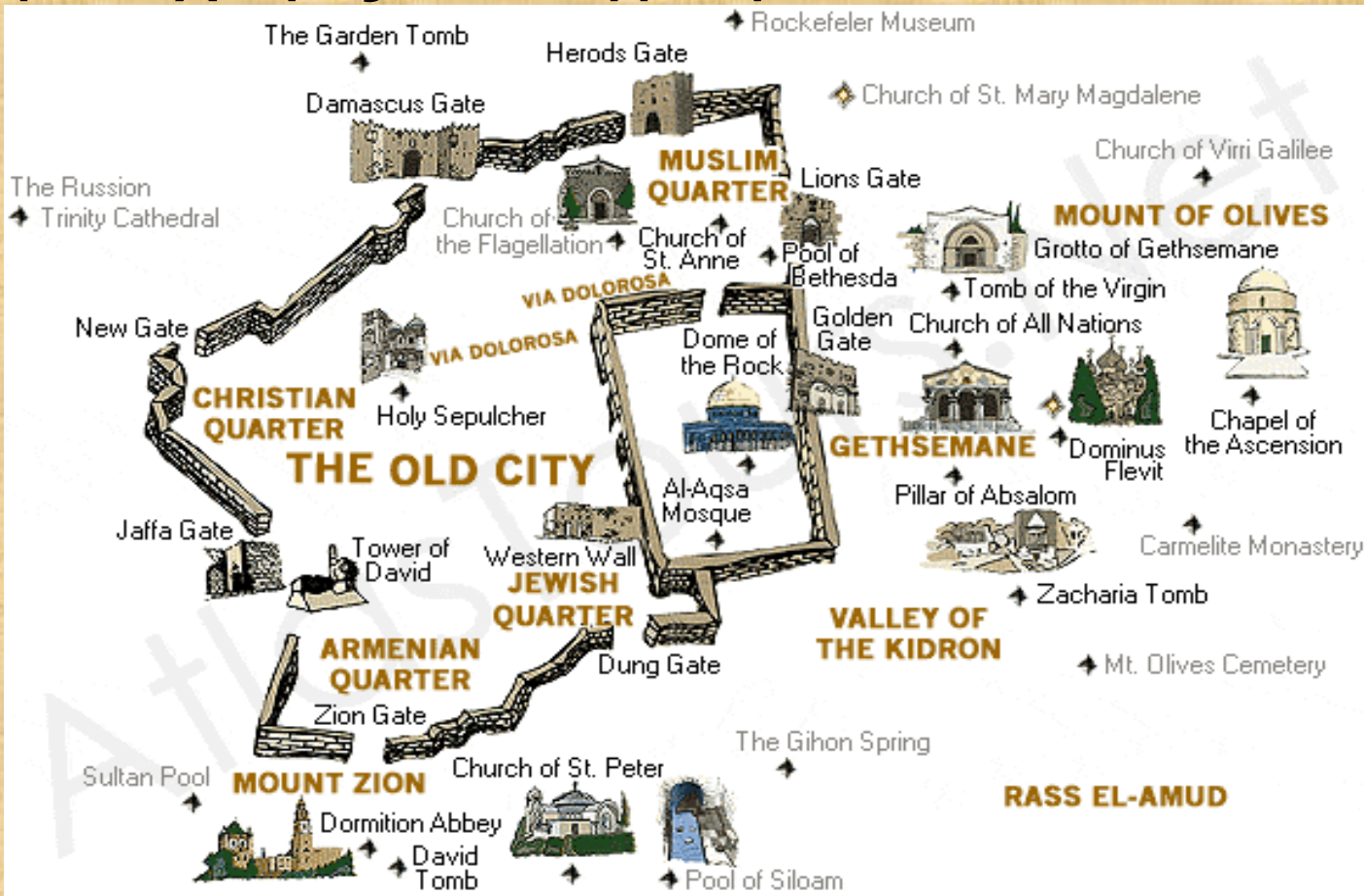
- Στην εβραϊκή παράδοση και συνείδηση συνδέεται με τον Δαυίδ, μάλιστα ήταν σύνηθες οι πιστοί ετήσια να επισκέπτονται το Ναό του Σολομώντα.
- Στην ισλαμική παράδοση, παρόλο που δεν αναφέρεται στο Κοράνι και στις επιταγές του Ισλάμ, αποτελεί κέντρο θρησκευτικής πίστης λόγω της ανάληψης του Μωάμεθ από το Όρος του Ναού.
- Στη χριστιανική παράδοση ως ο τόπος δράσης και μαρτυρίου του Ιησού, και πνευματικά συνδέεται με την Άνω Ιερουσαλήμ. Βέβαια, Απόστολοι όπως ο Ιωάννης αντιτίθεντο προς τη θέσπιση ιερών τόπων λατρείας του Θεού υποστηρίζοντας πως η λατρεία πρέπει να είναι πνευματική^[1], ιερός τόπος να είναι η αγνή και πιστή ψυχή.

^[1] Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο 4:21.

- Όσον αφορά τα προσκυνήματα, παρά τις όποιες αρχικές αντιθέσεις και ενδοιασμούς, οι απαρχές έγιναν επί αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Μέγα και της μητέρας του Ελένης με την εύρεση του Τιμίου Σταυρού το 326. Μέσα σε μια δεκαετία σιγά-σιγά, τα Ιεροσόλυμα μεταμορφώθηκαν σε ένα προσκυνηματικό κέντρο με ναούς- μαρτύρια, τα κατεξοχήν *loca sancta*. (Ζωφόρο Τάφο, το Θεοδέγμον Σπήλαιο, το Όρος των Ελαιών, τον Ιορδάνη ποταμό, τον τάφο της Θεοτόκου κ.ά.)

- .. Η πρακτική ανέγερσης προσκυνηματικών κέντρων συνεχίστηκε. Η Παλαιστίνη γέμισε με ναούς και μοναστήρια έτσι ώστε δεν υπήρχε γνωστό βιβλικό συμβάν χωρίς τοπογραφικό αντίκρισμα

1) ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

- Δεν πρόκειται για ένα και μόνο κτίσμα αλλά για σύμπλεγμα προσκυνημάτων(εκκλησιών, παρεκκλησίων, κελιών, βοηθητικών χώρων κ.ά.)
- Πρόκειται για το παλλάδιο της Χριστιανοσύνης. Βρίσκεται στο κέντρο της σημερινής Ιερουσαλήμ, στον τόπο που σταυρώθηκε, αποκαθηλώθηκε, ενταφιάσθηκε και αναστήθηκε ο Ιησούς.

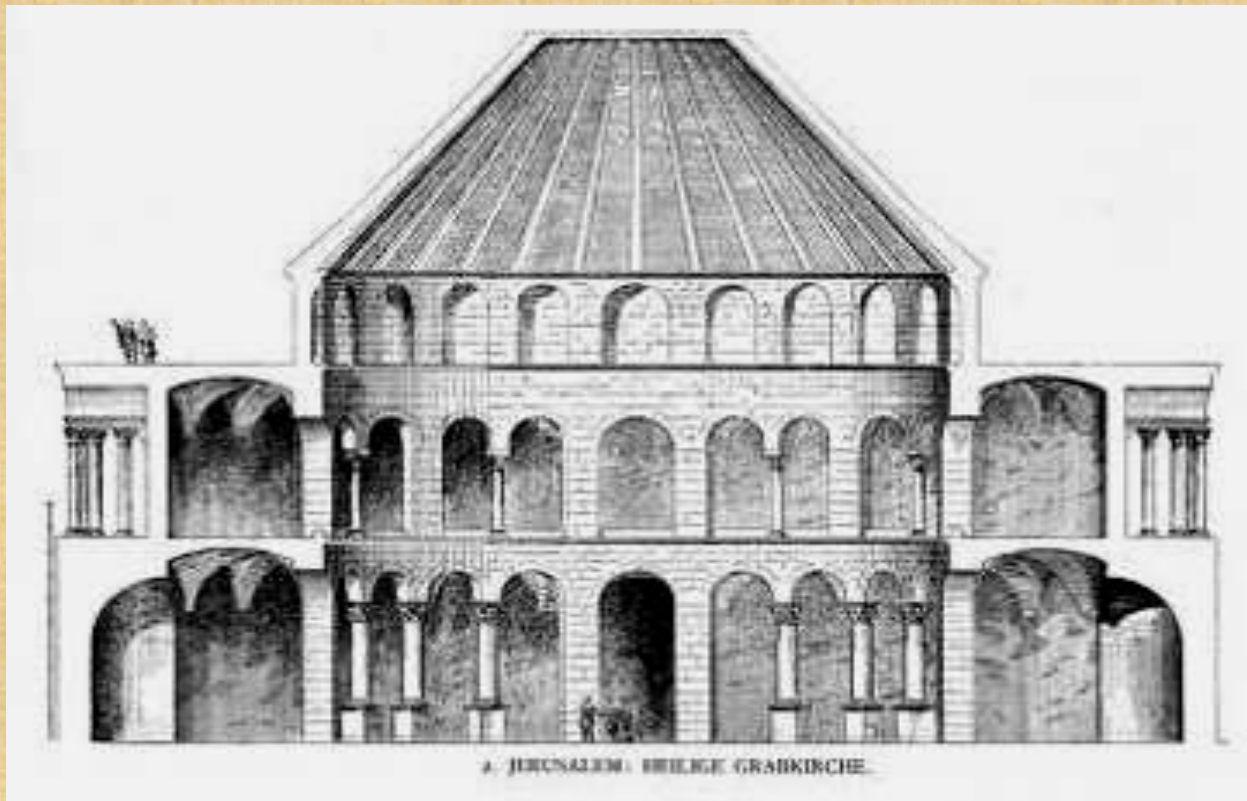
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

- Καταστροφή της Ιερουσαλήμ από τον Τίτο περί το 70 μ.Χ..
- Αναδιαμόρφωση από τον Αδριανό κατά το 135μ.Χ. με ένα ρωμαϊκού τύπου σχέδιο – όνομα Αιλία Καπιτωλίνα, τόπος Παναγίου Τάφου επιχωματώνεται και οικοδομείται πάνω στις επιχωματώσεις ναός της Αφροδίτης ως *damnatio memoriae*.

- 4^{ος} αιώνας: το τοπίο αλλάζει μετά την εύρεση του Τιμίου Σταυρού από την Αγία Ελένη επί αυτοκράτορα Κωνσταντίνου και επισκόπου Ιεροσολύμων Μακαρίου
- αποκατάσταση της χριστιανοσύνης, κατεδάφιση ναού των ειδωλολατρών και καθιαγίαση του τόπου. Ξεκινά η μέριμνα για την ίδρυση μαρτυρίων και την ανέγερση της βασιλικής της Αναστάσεως.
- Το έργο ξεκίνησε να κτίζεται περί το 326 και ολοκληρώθηκε το 335 υπό τους αρχιτέκτονες Ζηνόβιο και Ευστάθιο.

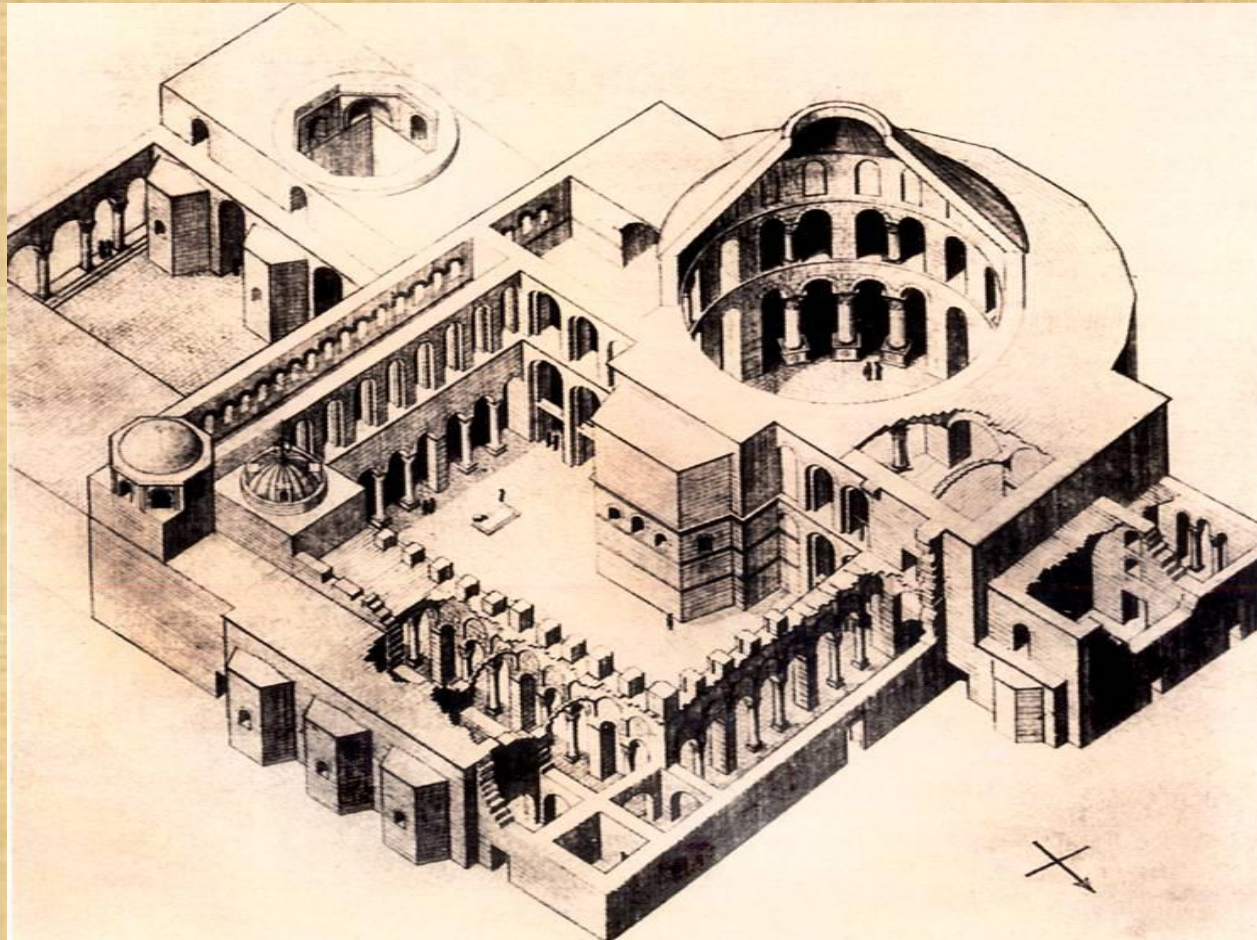
- Όπως πληροφορούμαστε από τον Ευσέβιο, οι εργασίες άρχισαν από τον χώρο του Τάφου.
- λαξεύθηκε υπερβολικά ο βράχος μένοντας μόνο όσος ήταν αναγκαίος για τον ορισμό του τάφου, ώστε αλλοιώθηκε η αρχική του όψη.
- Δημιουργήθηκε ένα ναόσχημο μνημείο με κωνική στέγη, προθάλαμο και κυρίως θάλαμο που περιέκλειε το σημείο ταφής. Πίσω υπήρχε ένα αίθριο ενώ πίσω από τον τάφο και το αίθριο χτίστηκε η κωνσταντίνεια πεντάκλιτη, ξυλοστεγής βασιλική, διακοσμημένη λαμπρά από τον αυτοκράτορα. Ανατολικά υπήρχε και δεύτερο αίθριο.
- Κατά την πρώτη αυτή οικοδομική φάση δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στο μέρος ανεύρεσης του Σταυρού(που υιοθετήθηκε και ως το σύμβολο του αυτοκράτορα), και όχι τόσο στον τάφο και τον Γολγοθά.
- Η κυκλική ροτόντα του Παναγίου Τάφου ανήκει στον ίδιο αιώνα, όμως δεν ανεγέρθηκε επί Κωνσταντίνου καθώς δεν αναφέρεται στις πρώιμες πηγές των προσκυνητών του Μπορντώ και του Κυρίλλου αλλά στην μεταγενέστερη της Εγερίας το 381-384.

ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΕΙΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ

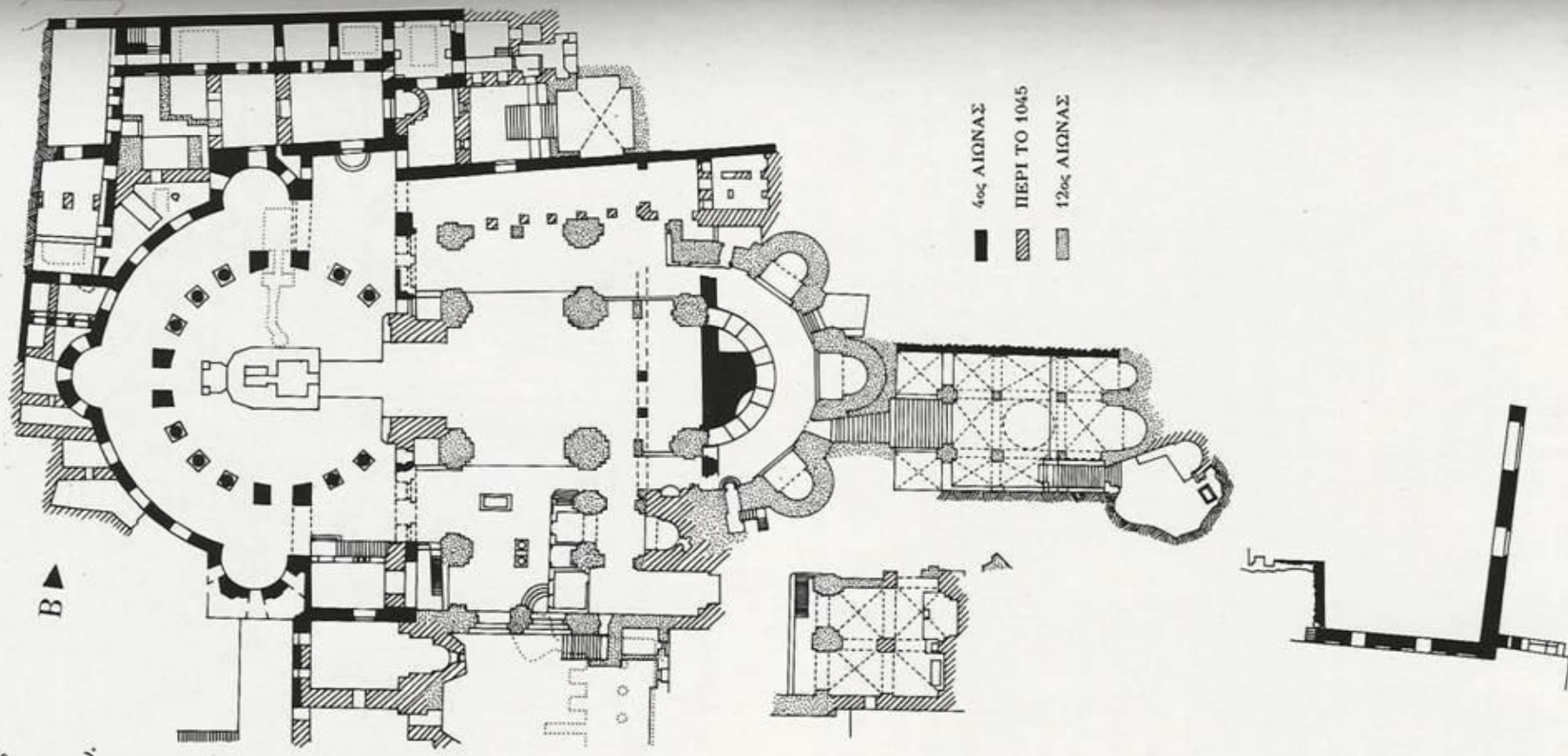
- Ο ναός καταστράφηκε από τους Πέρσες και αναστηλώθηκε τον 7ο αιώνα από τον ηγούμενο Μόδεστο και την βοήθεια του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονος. Τότε οικοδομήθηκε επίσης για πρώτη φορά αρχιτεκτονικά ο Γολγοθάς.
- Κατά τον 10ο αιώνα ο ναός δέχθηκε πάλι επιθέσεις, αυτή τη φορά από ισλαμικά στοιχεία. Η καταστροφή δεν ήταν ολοκληρωτική, τα ερείπια έμεναν ορατά
- Στις αρχές του 11ου αιώνα ξεκίνησε ανακατασκευή του μνημείου από τον Κωνσταντίνο Η' και Κωνσταντίνο Θ' τον Μονομάχο σε μικρότερη έκταση.
- Η κωνσταντίνηια βασιλική δεν αποκαταστάθηκε αλλά οργανώθηκαν προσκυνηματικά κτίσματα γύρω από τον τάφο και τον Γολγοθά.
- Η Ροτόντα έμεινε σχετικά αναλλοίωτη, μόνη αλλαγή υπήρξε η μετατροπή της σε λειτουργικό χώρο λατρείας, αφού στην ανατολική πλευρά δημιουργήθηκε κόγχη με αγία τράπεζα.
- Επιπλέον, η όψη του αιθρίου αλλάζει. Η κιονοστοιχία γίνεται διώροφη και προστίθενται παρεκκλήσια με ψηφιδωτή διακόσμηση.

ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΤΙΣΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 11^Ο ΑΙΩΝΑ

- Στις **16 Ιουλίου του 1099** η ιερή πόλη περνά στα χέρια των σταυροφόρων. Το κτίσμα ανακαινίζεται για ακόμη μια φορά και αλλοιώνεται το άλλοτε βυζαντινό στιλ
->δημιουργείται ένας συγκερασμός δυτικής και ανατολικής παράδοσης, γοτθικής, ρομανικής και βυζαντινής τεχνοτροπίας και μορφολογικά και καλλιτεχνικά

και Κυκλικός Ναός τῆς Ἀνάστασης
στό Γολγοθά. Κάτοψη
τῶν καταλοίπων τοῦ 4ου αἰῶνα
και τῶν μεταγενέστερων κτισμάτων.

Κάτοψη συγκροτήματος από τον Μανόλη Κορρέ

- τον **15ο αιώνα** οι Έλληνες Ορθόδοξοι γίνονται κύριοι του προσκυνήματος όμως συνυπάρχουν με Λατίνους, Ιβήρες, Αρμενίους και Ιακωβήτες ενώ οι Μαμελούκοι θέλουν να το μετατρέψουν σε τζαμί, πράγμα που αποτρέπεται με την ανανέωση των δικαιωμάτων των Ορθοδόξων τον **16ο**.

- Φτάνοντας στον **19ο αιώνα** ο ναός φθείρεται λόγω πυρκαγιάς, το 1808. Έτσι, ξεκινούν αναστηλώσεις, ανακαινίσεις, αποκαταστάσεις και εξωραΐσεις, από τον Έλληνα αρχιτέκτονα Κομνηνό τον Μυτιληναίο.
- Σημαντική ήταν η ανακατασκευή του τρούλου της Ροτόντας, ο κωνικός θόλος μετατράπηκε σε ημισφαιρική ξύλινη κατασκευή. Όπως είναι λογικό λόγω της φθαρτότητας του υλικού δεν άντεξε και περί τα τέλη του αιώνα αποκαταστάθηκε από μεταλλικό τρούλο νεωτερικού στιλ με ουδέτερη κόσμηση.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ

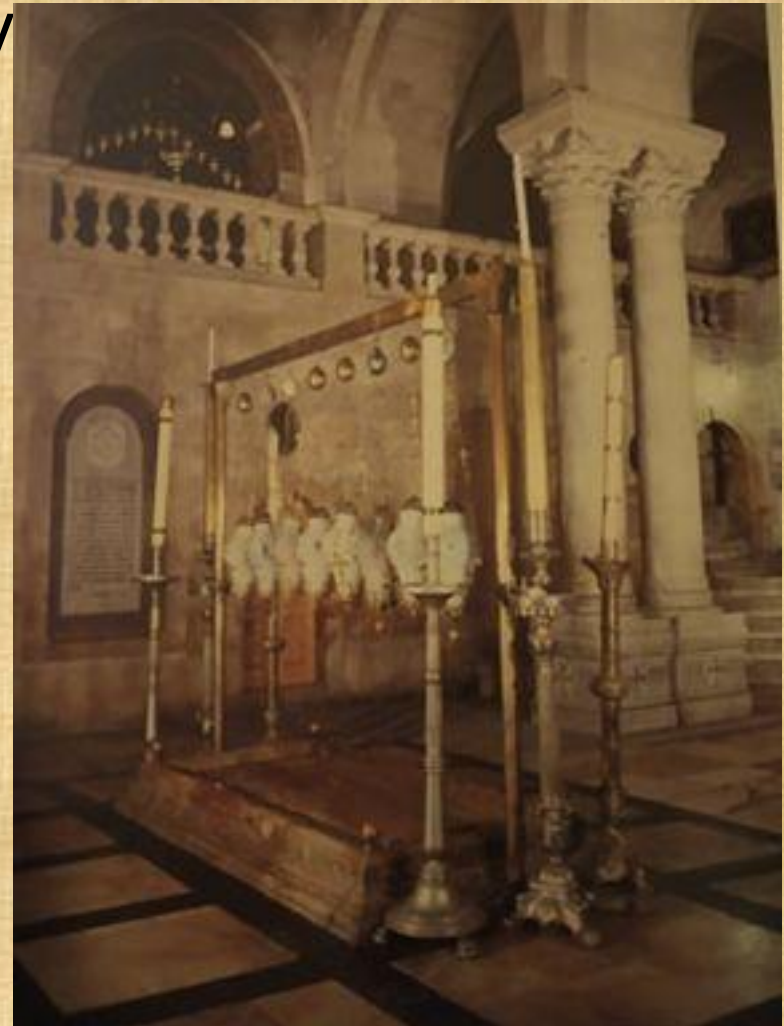
- Η μοναδική πλέον είσοδος στον ναό γίνεται από την Αγία Αυλή, στην οποία βρίσκεται η Αγία Πόρτα. (η αριστερή από τις δυο όμοιες θύρες – η πρόσβαση από τη δεξιά είχε απαγορευτεί από τον Σαλαδίνο)
- Τις θύρες πλαισιώνουν έντεκα κίονες από λευκοπράσινο μάρμαρο που απολήγουν σε κορινθιακά κιονόκρανα.
- Τα ανώφλια των θυρών έφεραν παραστάσεις, αριστερά γλυπτές σκηνές με επεισόδια από τη ζωή του Ιησού ενώ δεξιά ένα ψηφιδωτό της Θεοτόκου το οποίο σωζόταν μέχρι το 1801. Τα θυρόφυλλα είναι πλέον ξύλινα επενδυμένα με μεταλλικά φύλλα.

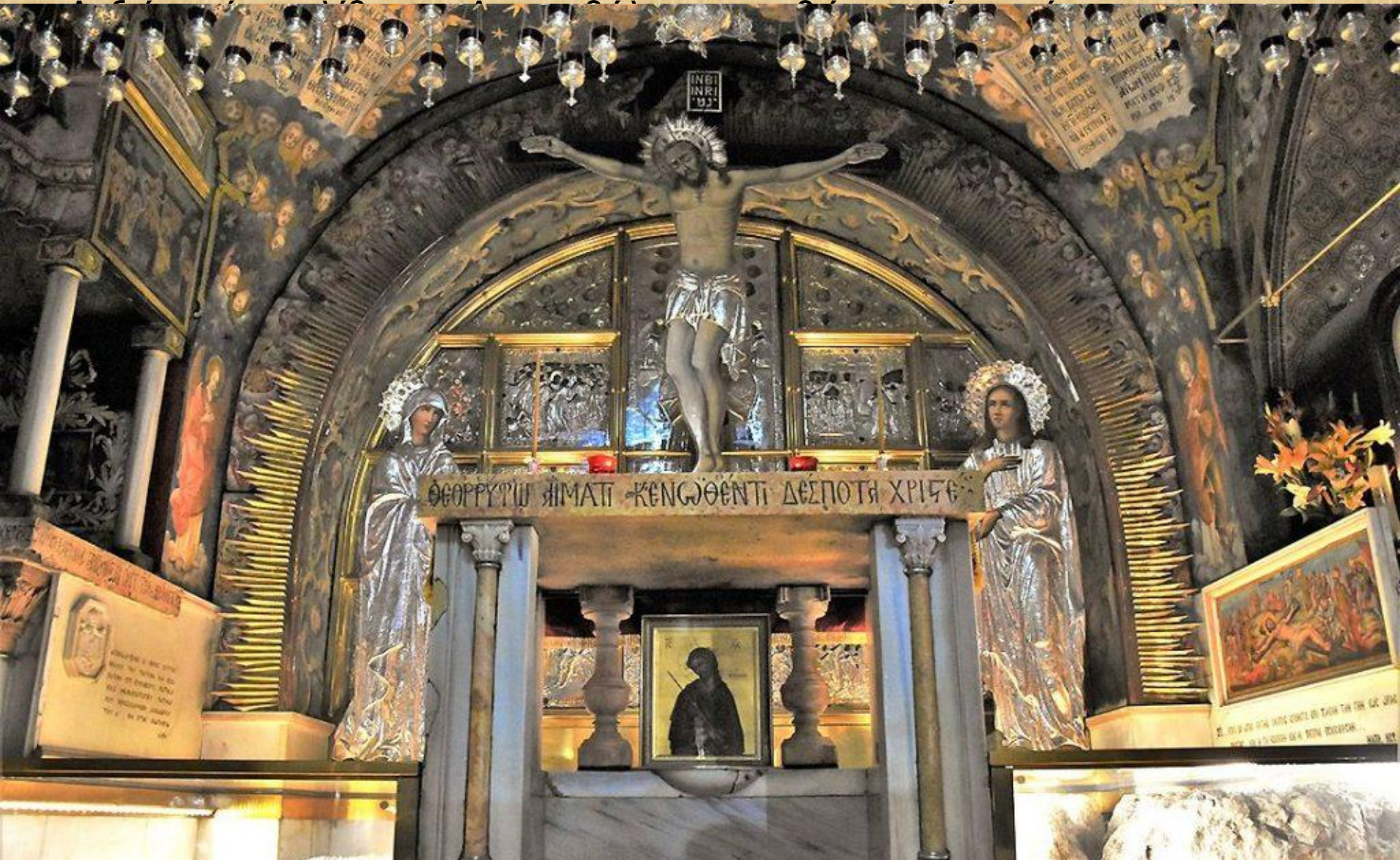
Η Αγία Αυλή και η Αγία Πόρτα.

Το προσκύνημα του Μυρισμού ή της Αγίας Αποκαθήλωσης

- Αρχικά, αποτελούνταν από τον φυσικό βράχο που εναποτέθηκε το σώμα του Κυρίου όμως στην πορεία επικαλύφθηκε με μια ορθογώνια πορφυρόλευκη μαρμάρινη πλάκα για την προστασία του βράχου από τους προσκυνητές και τις τυχόν αλλοιώσεις.
- ανήκει και στις τρεις χριστιανικές κοινότητες, Ορθοδόξους, Λατίνους και Αρμενίους

Ο φρικτός Γολγοθάς

- Δεξιά από τον λίθο της Αποκαθήλωσης ορθώνεται ένα κτίσμα που περιβάλλει τον Γολγοθά.
- Αρχικά, ο Γολγοθάς βρισκόταν στην εσωτερική αυλή της κωνσταντινείας βασιλικής και σύμφωνα με μαρτυρίες προσκυνητών εκεί είχε τοποθετηθεί ένας μεγάλος, πολυτελής σταυρός αφιέρωμα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β.
- Σήμερα το παρεκκλήσιο του Γολγοθά, διαιρείται βόρεια στο ελληνορθόδοξο και νότια σε αυτό των Λατίνων.
- Η πρόσβαση: με κλίμακες δεξιά της Αγίας Πόρτας, απέναντι από τη νοτιοανατολική πλευρά του καθολικού των Ελλήνων καθώς και με εσωτερικές προσβάσεις.
- ο φυσικός βράχος είναι ορατός μαζί με οικοδομικά κατάλοιπα προηγούμενων οικοδομικών φάσεων, κάτω από ένα κρυστάλλινο προστατευτικό περίβλημα, όμως μέχρι και το 1988 το σημείο της σταύρωσης κάλυπταν πλάκες από τοπικό λίθο που δεν έκαναν τίποτα απ' αυτά ορατό.
- Αποκάλυψη του βράχου και σημεία Ευαγγελικής παράδοσης: 1) δεξιά της Αγίας Τράπεζας είναι ορατή η ρωγμή που επήλθε από τον σεισμό που ακολούθησε τον σταυρικό θάνατο. 2) πίσω από την Αγία Τράπεζα βρίσκεται μια κυκλική λίθινη υποδοχή σταυρού, αυθεντική ή μη υπενθυμίζει την αυθεντική κατά την παράδοση θέση του Σταυρού
- Προσβάσιμο από το παρεκκλήσι του Γολγοθά γίνεται το παρεκκλήσι του Αδάμ.

Περίδρομος – deambulatorium ή Ιερά Στοά

- στοιχείο ρομανογοθτικής αρχιτεκτονικής.
 - περιμετρικός διάδρομος, που περιέχει παρεκκλήσια και μια κλίμακα ανόδου που οδηγεί στο σημείο όπου βρέθηκε ο Τίμιος Σταυρός από την Αγία Ελένη.
1. παρεκκλήσι του Ακάνθινου Στεφάνου
 2. κλίμακα από το παρεκκλήσι του Ακάνθινου Στεφάνου οδηγεί υπόγεια, όπου βρίσκεται το παρεκκλήσιο ευρέσεως του Τιμίου Σταυρού παλαιότερα αφιερωμένο στον Κωνσταντίνο και Ελένη
 3. Χαμηλότερα πάλι μέσω κλίμακας ο προσκυνητής οδηγείται στο σπήλαιο της ευρέσεως που ανήκει από κοινού σε καθολικούς και ελληνορθόδοξους
 4. Βόρεια από το σημείο της ευρέσεως βρίσκεται άλλο ένα προσκύνημα που ανήκει στους Αρμενίους, το παρεκκλήσιο «Διαμερίσαντο»
 5. Στην τρίτη κόγχη του περιήδρομου που βρίσκεται υπό την ευθύνη των ελληνορθόδοξων, για αυτό και κυριαρχεί το πεντελικό μάρμαρο και η βυζαντινή τεχνοτροπία, ορθώνεται το παρεκκλήσι του Αγίου Λογγίνου

•Βαδίζοντας δυτικά φτάνουμε στο **Επτακάμαρο.**

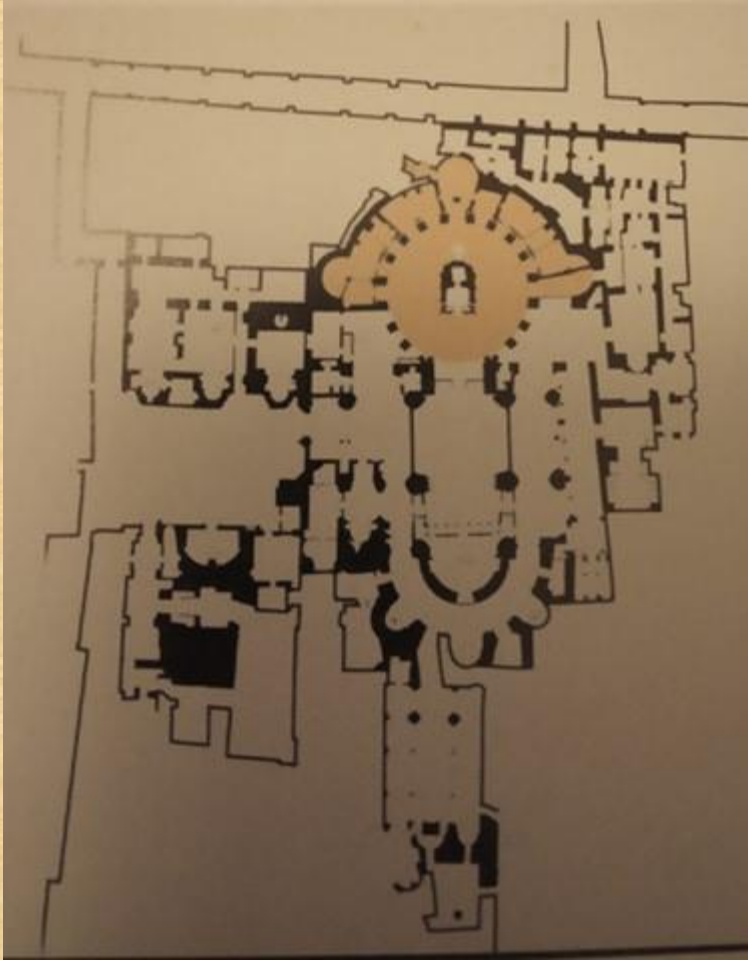
-Ανατολικά του Επτακαμάρου βρίσκεται μια Αγία Τράπεζα κάτω από την οποία υπάρχει μια πλάκα με δυο οπές (κλάπες) όπου σύμφωνα με την παράδοση είχαν δεθεί τα πόδια του Χριστού κατά την κράτησή του στο πραιτώριο (**παρεκκλήσι των κλαπών.**)

-Βορειοανατολικά, πίσω από το παρεκκλήσι των Κλαπών, υπάρχει ένας τριμερής χώρος, το **παρεκκλήσιο της φυλακής του Χριστού.**

Και τα δύο αυτά παρεκκλήσια ανήκουν στους ελληνορθόδοξους.

- Εξερχόμενοι από το Επτακάμαρο:
 1. το καθολικό παρεκκλήσιο της «Εμφάνειας» στο σημείο όπου περίμενε η Παναγία να αντικρίσει τον αναστημένο Χριστό
 2. το καθολικό παρεκκλήσιο « Μη μου άπτου»

Ροτόντα

- Συνεχίζοντας προς το νότο, εισερχόμαστε στη Ροτόντα: έναν χώρο κυκλικής κάτοψης με διάμετρο 20μ. και ύψος 30μ. που στηρίζει ένα μεγάλο τρούλο

- Ο τρούλος αυτός στηρίζεται σε έξι πεσσούς, δέκα κίονες και δυο διπλούς κίονες, πίσω από αυτά τα υποστυλώματα ανοίγονται στοές των θρησκευτικών κοινοτήτων

- Δυτικά βρίσκεται παρεκκλήσιο που ανήκει στους Κόπτες, άλλα παρεκκλήσια όπως ο τάφος του Ιωσήφ από Αριμαθαίας και του Αγίου Νικοδήμου ανήκουν στους Σύρους, νοτιοδυτικά του τελευταίου υπάρχει το ιερό των Αρμενίων

- Στο κέντρο της Ροτόντας βρίσκεται το Κουβούκλιο με τη μορφή αρχαίου εβραϊκού τάφου, λαξευμένο δηλαδή σε βράχο. Πάνω από τον χώρο του τάφου υψώνεται μολυβδοσκέπαστος κωνοειδής τρούλος. Ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος είναι πλούσιος και το μνημείο αποτελεί κατεξοχήν δείγμα νεομπαρόκ τεχνοτροπίας.

- Η είσοδος στο Κουβούκλιο γίνεται από μια και μόνο είσοδο στα ανατολικά

- Από τη θύρα περνούμε στον προθάλαμο ή αλλιώς παρεκκλήσι του Αγγέλου, έναν τετράγωνο χώρο στο κέντρο του οποίου πάνω σε λίθινη βάση βρίσκεται ο Άγιος Λίθος

- Ο κυρίως νεκρικός θάλαμος είναι και αυτός τετράγωνος όπως ο προθάλαμος, όμως είναι διαιρεμένος σε δυο μέρη. Δεξιά βρίσκεται ο ζωοδόχος τάφος και αριστερά ένας ελεύθερος χώρος. Ο φυσικός βράχος δεν είναι ορατός αλλά έχει επενδυθεί από μαρμάρινες πλάκες με ελληνικές επιγραφές

- Ανατολικά κατά την είσοδο στο Άγιο Κουβούκλιο, αντικρίζουμε το **Τρικάμαρο**, τις τρεις αψίδες που αποτελούν την είσοδο του Καθολικού των Ελλήνων
- Το **Καθολικό** είναι η κεντρική εκκλησία του οικοδομήματος. Βρίσκεται στο χώρο που στεγαζόταν παλαιότερα το αίθριο μεταξύ Ροτόντας και κωνσταντίνειας βασιλικής
- εκεί βρίσκεται ο ομφαλός της γης που δηλώνεται με μαρμάρινο ημισφαίριο

- Τελειώνοντας την περιήγηση στο σύμπλεγμα των κτισμάτων που αποτελούν το Ναό της Αναστάσεως, είναι σημαντικό να τονισθεί για άλλη μια φορά το συνονθύλευμα της αρχιτεκτονικής και του διακόσμου των διαφορετικών κοινοτήτων. Αποτέλεσμα του κράματος αυτού είναι η απουσία της αρμονίας και του μεγαλείου που δέσποζε την εποχή του Μέγα Κωνσταντίνου.

ΕΊΝΑΙ Ο ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΠΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ;

- δυο αντιπαραβαλλόμενες εκδοχές :
- 1. Σύμφωνα με τους Ευαγγελιστές ο τόπος σταύρωσης βρισκόταν έξω από τα τείχη της Ιερουσαλήμ κοντά σε ένα πρώην λατομείο, όπου βρισκόταν και ο λαξευτός τάφος του Ιωσήφ από Αριμαθαίας
- 2. Εβραίος ιστορικός Ιώσηπος και επίσκοπος Σάρδεων Μελίτωνας υποστηρίζαν πως ο τόπος μαρτυρίου βρισκόταν μέσα στην πόλη

- προσπάθεια αναζήτησης των αυθεντικών θέσεων και σε άλλες περιοχές της πόλης.
- Τα ανασκαφικά ευρήματα σε συνδυασμό με τη μελέτη των γραπτών πηγών δίνουν την απάντηση:
 1. Πηγές: κατά τα χρόνια της σταύρωσης η διαδρομή των τειχών ολοκληρωνόταν χωρίς να περικλείονται σε αυτά ο Πανάγιος Τάφος και ο Γολγοθάς. Φαίνεται πως επί Ηρώδη Αγρίππα (39-44 μ.Χ.) χτίζεται ένα τρίτο τείχος που περικλείει μια μεγαλύτερη έκταση στην οποία βρίσκονται πλέον ο Τάφος και ο Γολγοθάς.
 2. Ανασκαφικά δεδομένα: επιβεβαιώνουν πως η θέση χρησιμοποιούνταν ως λατομείο. Για κάποιους μελετητές, η λειτουργία του μέρος σαν λατομείο τεκμηριώνεται επιπλέον από την ονομασία «κρανίου τόπος», η οποία δόθηκε αφού ο λόφος από τις πολλές λαξεύσεις πήρε το σχήμα κρανίου. Την εποχή του Ιησού φαίνεται να υπήρχε εκεί κήπος και νεκροταφείο-έχουν ανασκαφεί τάφοι.

- Για αιώνες η παράδοση της εύρεσης του Τιμίου Σταυρού και η ανέγερση της κωνσταντίνειας βασιλικής στο σημείο αυτό αποτελούσαν ισχυρά τεκμήρια, που αργότερα ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο από την προσπάθεια ειδωλολατρών ηγετών να τα σβήσουν από την μνήμη των χριστιανών. Ένα τέτοιο παράδειγμα, όπως έχει αναφερθεί ήδη, αποτέλεσε η επιχωμάτωση του τόπου και η ανέγερση παγανιστικών ναών από τον Αδριανό.

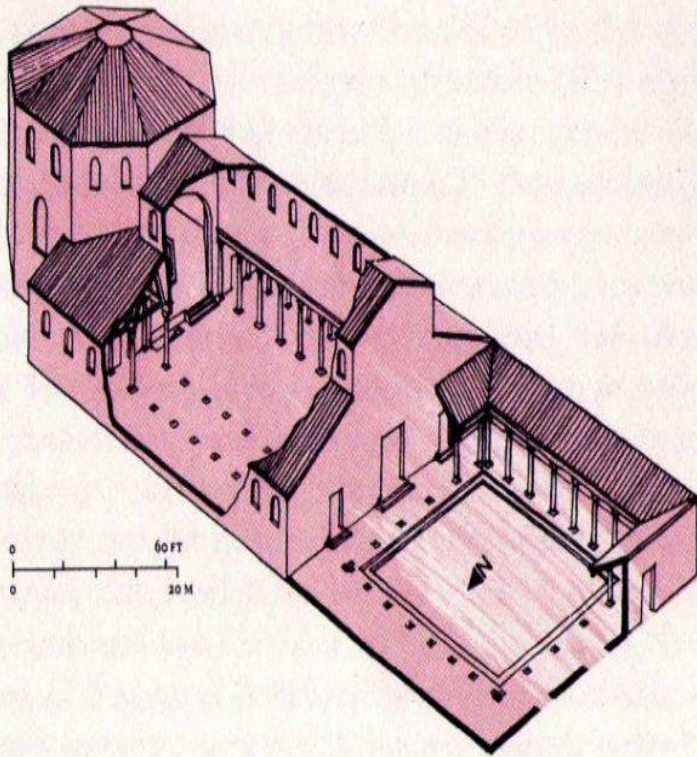
2) ΒΗΘΛΕΕΜ

- «Και συ, Βηθλεέμ Εφραθά, η μικρά ώστε να ήσαι μεταξύ των χιλιάδων του Ιούδα, εκ σου θέλει εξέλθει εις εμέ ανήρ διά να ήναι ηγούμενος εν τω Ισραήλ· του οποίου αι έξοδοι είναι απ' αρχής, από ημερών αιώνος.[\[1\]](#)»

[\[1\] Μιχαίας 5:2](#) 2

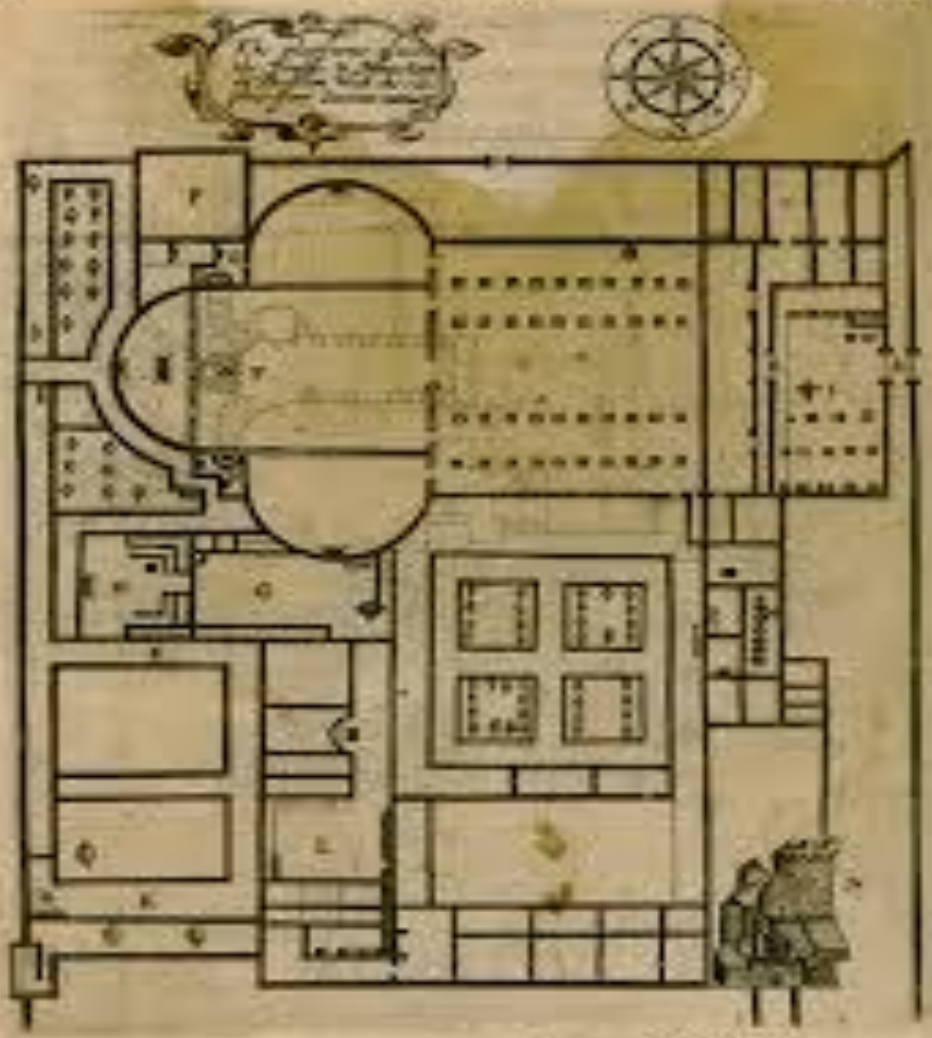
Βασιλική της Γεννήσεως

- Ο τόπος γέννησης επιβεβαιώνεται από τα Ευαγγέλια, ενώ ο αυτοκράτορας Αδριανός, προκειμένου να σταματήσει τις προσκυνηματικές πρακτικές των χριστιανών στο σπήλαιο, ιδρύει εκεί ένα ιερό άλσος για τη λατρεία του Άδωνι
- Η Αγία Ελένη μαζί με τον Κωνσταντίνο έχτισε πάνω από το σπήλαιο της Γέννησης μια βασιλική (327-333)

Ἡ ἀρχική μορφή τῆς Βασιλικῆς τῆς Γεννήσεως στὴ Βηθλεέμ.

- ἡ βασιλική ἦταν πεντάκλιτη καὶ περιλάμβανε ἓνα μεγάλο αἶθριο δυτικά, πρόπυλο εἰσόδου, νάρθηκα καὶ τὸν κυρίως ναό.
- Ἀνατολικά δέσποζε ἓνα οκταγωνικό κτήριο στο κέντρο τοῦ οἴου βρισκόταν ἓνα κυκλικό ἀνοιγμα, ἀπὸ το οἴο ἀντίκριζαν οἱ πιστοί το Θεοδέγμον Σπήλαιο

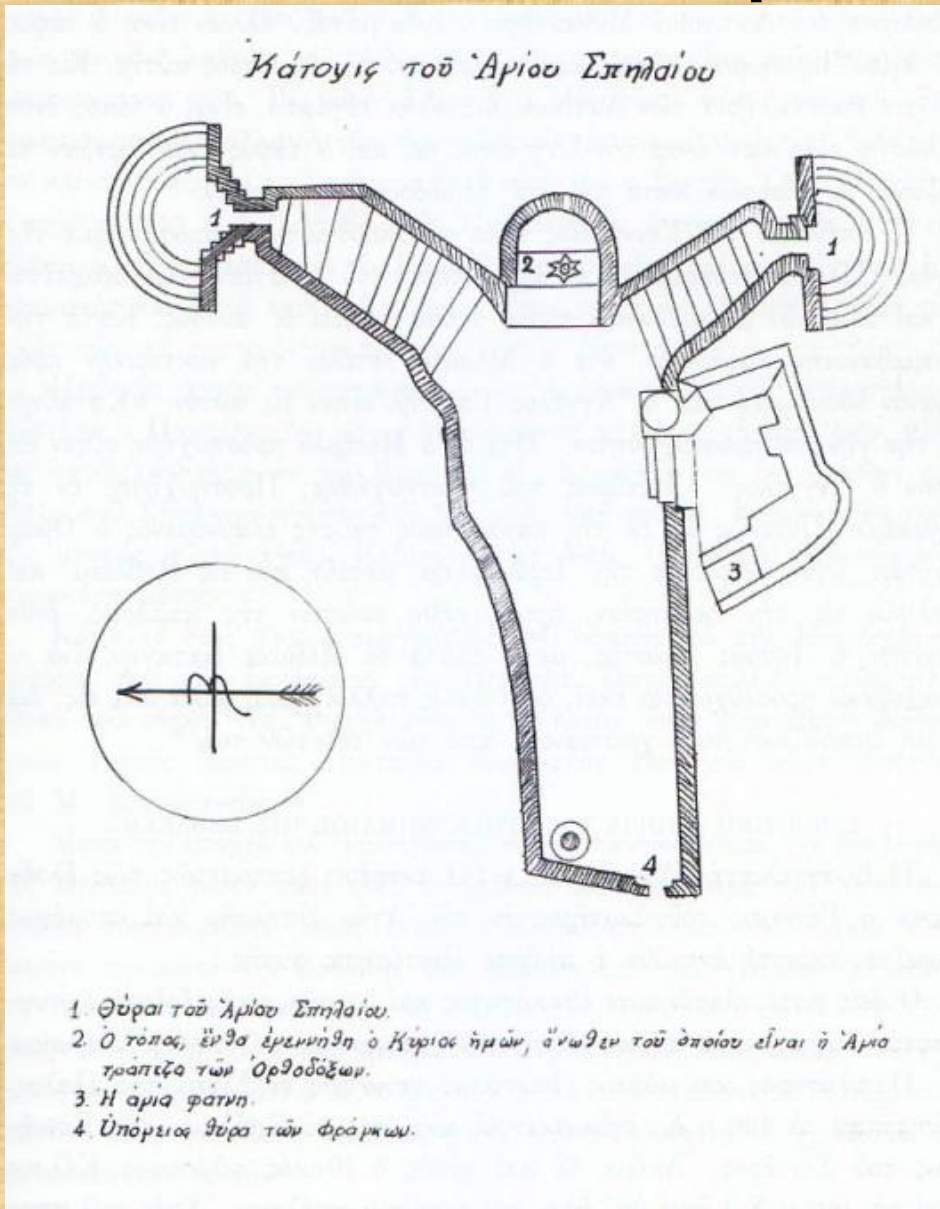

A. The apse
 B. The nave
 C. The choir
 D. The altar
 E. The pulpit
 F. The choir screen
 G. The choir stalls
 H. The choir screen
 I. The choir screen
 J. The choir screen
 K. The choir screen
 L. The choir screen
 M. The choir screen
 N. The choir screen
 O. The choir screen
 P. The choir screen
 Q. The choir screen
 R. The choir screen
 S. The choir screen
 T. The choir screen
 U. The choir screen
 V. The choir screen
 W. The choir screen
 X. The choir screen
 Y. The choir screen
 Z. The choir screen

- Τον 6ο αιώνα για άγνωστους λόγους ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός γκρεμίζει αυτή τη βασιλική και πάνω στα ερείπια οικοδομεί τη βασιλική της Γεννήσεως που σώζεται μέχρι και σήμερα. Δυτικά προστέθηκε ένα μικρότερο αίθριο με νάρθηκα.
- Το οκταγωνικό κτίσμα αντικαταστάθηκε από ένα τρίκογχο Ιερό Βήμα πάνω από το Άγιο Σπήλαιο.
- Ουσιαστικά τα πέντε κλίτη διατηρήθηκαν, στον κυρίως ναό συμπεριλήφθηκε το παλαιότερο αίθριο και προστέθηκε ανατολικά ένα σταυροειδές εγκάρσιο κλίτος.

- Το 614 οι Πέρσες επιδρομείς σεβάστηκαν τον ναό λόγω μιας ψηφιδωτής παράστασης της Προσκύνησης των Περσών Μάγων, που βρισκόταν στην πρόσοψη.
- Τον 12ο αιώνα οι σταυροφόροι αναστήλωσαν και διακόσμησαν τον ναό ενώ προσπάθησαν να τον φέρουν στην κυριαρχία τους. Δημιουργήθηκε πάλι μια περίοδος διαμάχης ανάμεσα σε Λατίνους και Ορθοδόξους που διήρκησε μέχρι και τον 19ο αιώνα.

Το Άγιο Σπήλαιο

- Βρίσκεται κάτω από την βασιλική, σκαλισμένο στο φυσικό βράχο σε σχήμα παραλληλογράμου με 12μ. μήκος και 3μ. πλάτος
- και σε αυτά τα προσκυνήματα έχουν μοιραστεί οι χώροι στις θρησκευτικές κοινότητες. Πιο συγκεκριμένα, ο τόπος της γέννησης ανήκει στους ελληνορθόδοξους, η Αγία Φάτνη ανήκει στους Λατίνους.....

-ενώ στο κοίλωμα σε σχήμα αψίδας με το ασημένιο αστέρι υπάρχουν 15 καντήλια Ορθοδόξων, Αρμενίων και Καθολικών

3) ΓΕΣΘΗΜΑΝΗ

- Σύμφωνα με την ορθόδοξη αντίληψη στους πρόποδες του Όρους των Ελαιών υπάρχει το Θεομητορικό Μνήμα, ίσως σε θέση που αποτελούσε ιδιοκτησία του Ευαγγελιστή Ιωάννη

- διχογνωμία όσον αφορά την χρονολογία και τον κτήτορα του αρχικού ναού:
 1. Σε κάποιες πηγές αναφέρεται πως ο ναός χτίστηκε από την Αγία Ελένη, το παράδοξο είναι πως ιστορικοί του 4ου αιώνα δεν αναφέρουν την ύπαρξη ναού στο μνήμα της Παναγίας
 2. Κατά άλλους μελετητές το πρώτο κτίσμα ήταν μια διώροφη εκκλησία κτισμένη από τον αυτοκράτορα Μαρκιανό και τον πρώτο πατριάρχη Ιεροσολύμων Ιουβενάλιο τον 5ο αιώνα
 3. τον 8ο αιώνα από τον Ιωάννη τον Δαμασκηνό στο "εγκώμιον εις την πάνσεπτον κοίμησιν της θεομήτορος", αναφέρεται πως η ίδρυση του ναού έγινε γύρω στο 379-386 από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Μέγα. Ίδια πεποίθηση φαίνεται να έχει και ο Πατριάρχης Ευθύμης τον 10ο αιώνα στο "Χρονικό"

- Αρχιτεκτονικά, το κτίσμα είναι μια σταυροειδής βασιλική. Ο προσκυνητής μέσω κλίμακας πρέπει να κατέβει υπόγεια, μιας ο τάφος βρίσκεται μέσα στη γη λόγω επιχωματώσεων

- ο Τάφος της Παναγίας περιβάλλεται από ένα λιθόκτιστο κουβούκλιο

- Στον ναό στεγάζονται επίσης η κρύπτη των ορθοδόξων κληρικών, ένα προσκυνητάρι των Ιακωβιτών, ένα θυσιαστήριο των Κοπτών, καθώς και ένα μαρμάρινο εικονοστάσι που φέρει τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας Ιεροσολυμίτισσας.

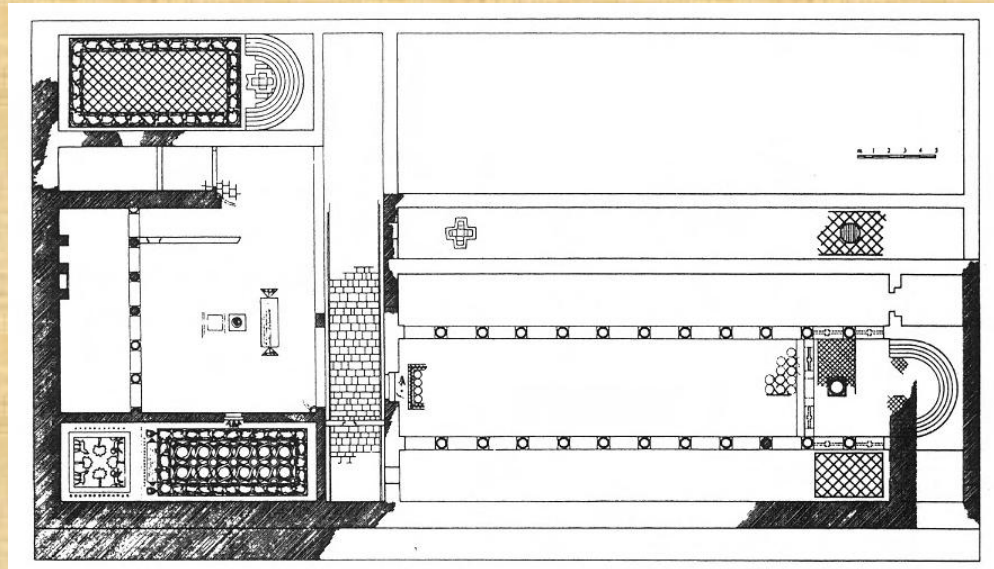
4) ΤΟ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΩΝ

- Σύμφωνα με τον Ευσέβιο, η Αγία Ελένη ανήγειρε την λεγόμενη Βασιλική εν Ελαιώνι πάνω στον τόπο της Εσχατολογικής Διδαχής, η οποία πλέον περιλαμβάνεται σε λατινική εκκλησία.
- και το 387 στον τόπο της Αναλήψεως έναν οκταγωνικό ναό, τον οποίο οι Βυζαντινοί ονόμαζαν "Εμβώμιον"
- Τον 7ο αιώνα ο ναός καταστράφηκε από τους Πέρσες και ανοικοδομήθηκε από τους Σταυροφόρους

- Τον 12ο αιώνα ο Σαλαδίνος τον μετέτρεψε σε τζαμί – Μέχρι και σήμερα το προσκύνημα της Ανάληψης ανήκει στους Μουσουλμάνους.

- στην κορυφή υπάρχει επίσης μια τρίκλιτη βασιλική αφιερωμένη στους Αποστόλους και στο χώρο συνάντησής τους με τον Χριστό μετά την Ανάσταση. Στο υπόγειο της υπάρχουν παρεκκλήσια της Παναγίας, του Αγίου Νικολάου και της Μαρίας της Μαγδαληνής.

- λείψανα της μονής του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου σώζονται στο Ρωσικό Μοναστήρι, το οποίο ανεγέρθηκε εκεί όπου η Παναγία έριξε την Τίμια Ζώνη της στον Θωμά.
- Μεταξύ άλλων στο Όρος των Ελαιών βρίσκονται το κελί και ο τάφος της Οσίας Πελαγίας, οι Λατινικές εκκλησίες "Πάτερ Ημών", "ο Κύριος Έκλαυσε", και το ρωσικό μοναστήρι της Οσίας Μαγδαληνής

5) ΙΕΡΙΧΩ

- Εκεί έδρασαν και δίδαξαν προφήτες, όπως επίσης σε αυτόν τον τόπο έγιναν πολλά θαύματα του Χριστού.
- Τα μέρη που συνδέθηκαν με τη διδασκαλία και τα θαύματα μετατράπηκαν κατά τον 4ο αιώνα σε προσκυνήματα.

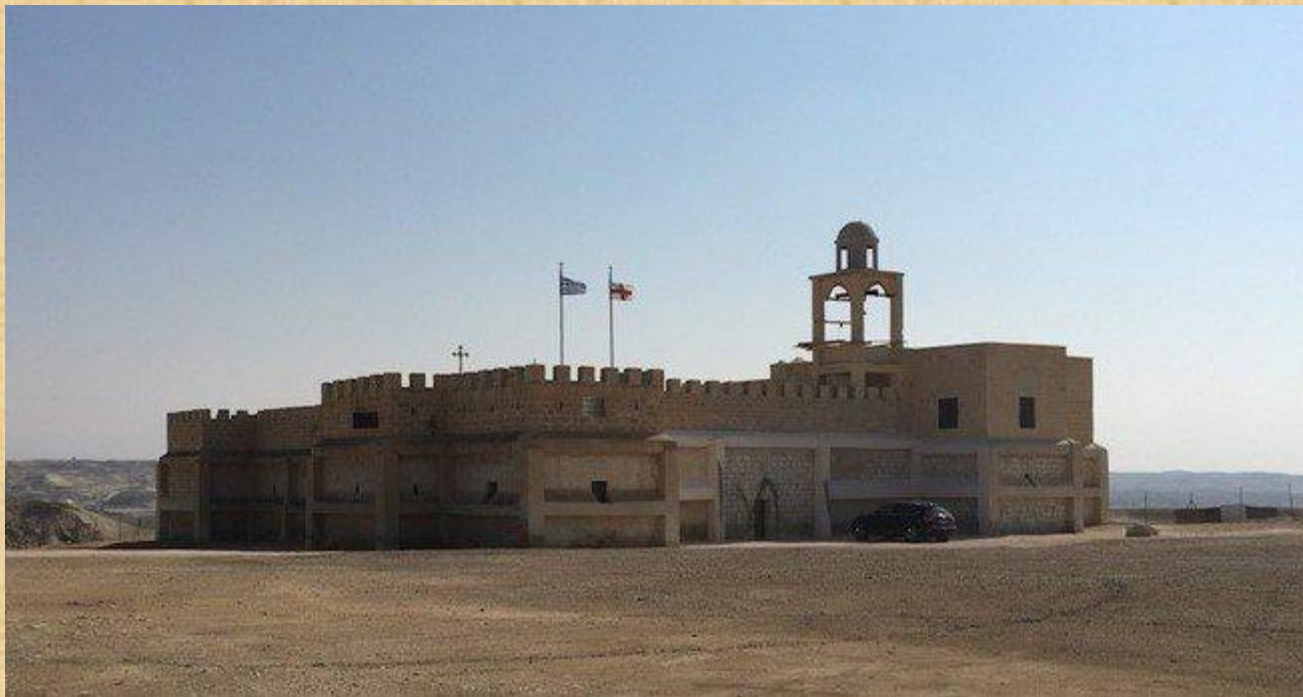
Ιορδάνης Ποταμός

- Κατά την Παλαιά Διαθήκη στις όχθες του χωρίστηκαν οι 12 φυλές του Ισραήλ πριν καταλάβουν τη γη της Επαγγελίας.
- Από εκεί μάλιστα φαίνεται να έγινε η ανάληψη του προφήτη Ηλία.
- Επιπλέον κατά την Καινή Διαθήκη στις όχθες του έζησε και κήρυττε ο Ιωάννης ο Πρόδρομος , ο οποίος εκεί βάπτισε τον Ιησού και κατόπιν φανερώθηκε η Αγία Τριάδα.

- Σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από την ανατολική όχθη του Ιορδάνη πιθανώς τον 4ο αιώνα από την Αγία Ελένη, χτίστηκε ένα ελληνορθόδοξο μοναστήρι αφιερωμένο στον Τίμιο Πρόδρομο.
- Τον 6ο αιώνα προστέθηκαν ξενώνες για τους προσκυνητές, ενώ εκεί δημιουργήθηκε η ομάδα των Φωτιστών, μοναχών-κατηχητών, οι οποίοι βάπτιζαν τους χριστιανούς στον Ιορδάνη

- Το προσκύνημα συνεχίσθηκε μέχρι τον 12ο αιώνα που η μονή καταστράφηκε, οι μοναχοί βέβαια έμειναν εκεί μέχρι και τον 15ο. Τον 20ο αιώνα πέρασε στην κυριότητα του Ιερού Κοινού του Παναγίου Τάφου και ανοικοδομήθηκε.

Το μοναστήρι του Σαρανταρίου Όρους ή του Πειρασμού

- σύμφωνα με τα Ευαγγέλια εκεί πήγε ο Ιησούς μετά τη Βάπτισή Του και έμεινε στην έρημο να νηστεύσει 40 μέρες. Τότε ο Διάβολος προσπάθησε να βάλει τον Ιησού σε πειρασμό δείχνοντάς του τις βασιλείες της γης.

- Στο μέρος αυτό φαίνεται πως ξεκίνησε ο μοναχισμός με την ίδρυση ενός μοναστηριού από τον Άγιο Χαρίωνα το 340 μ.Χ.
- Ξανακτίστηκε τον 12ο αιώνα με τη μορφή παρεκκλησίου, ενώ αργότερα εγκαταλείφθηκε.
- Τον 20ο αιώνα κτίστηκε από το Πατριαρχείο ένα καινούργιο μοναστήρι, πάνω στον τόπο της Νηστείας, ενώ το παλαιότερο που βρισκόταν στην κορυφή του βουνού παραμένει ερημωμένο

6) ΚΑΠΕΡΝΑΟΥΜ

- κέντρο της επίγειας δράσης και διδασκαλίας του Ιησού
- Από τον 2ο αιώνα συσπειρώθηκε χριστιανική κοινότητα γύρω από το σπίτι του Αποστόλου Πέτρου, αυτό το χρησιμοποιούσαν οι πρώτοι χριστιανοί ως ευκτήριο οίκο και ως προσκύνημα -αρχαιότερο προσκύνημα στην Ιερουσαλήμ
- Τον 5^ο αιώνα πάνω στο σπίτι του Αποστόλου Πέτρου κτίσθηκε οκταγωνική εκκλησία, από τις πρώτες αυτού του αρχιτεκτονικού τύπου.
- Τον 6ο αιώνα κτίσθηκε δεύτερη εκκλησία αφιερωμένη στον Ιωάννη τον Θεολόγο
- Τον 11ο αιώνα η πόλη παρήκμασε και σχεδόν εγκαταλείφθηκε
- Τον 19ο το Ελληνικό Πατριαρχείο και οι Φραγκισκανοί επανέφεραν στην πόλη την προσκυνηματική αίγλη.
- Μάλιστα τον 20ο αιώνα χτίστηκε από τον Πατριάρχη Δαμιανό ο ελληνορθόδοξος ναός των Αγίων Αποστόλων, στο σπίτι που ο Ιησούς θεράπευσε τον παράλυτο

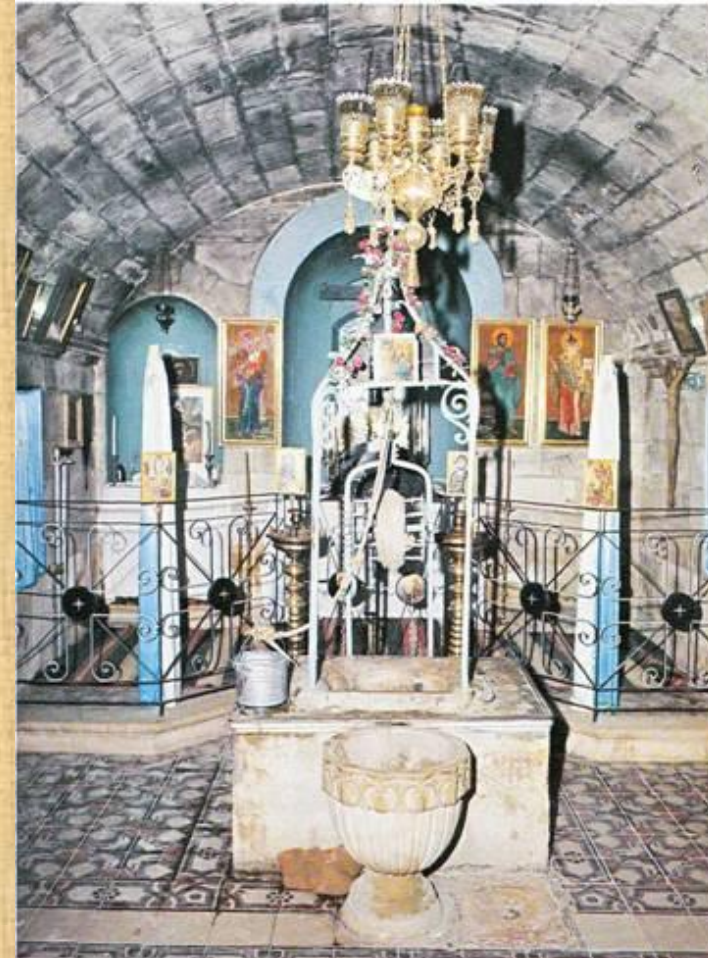
7) ΣΑΜΑΡΕΙΑ ΚΑΙ ΟΡΟΣ ΓΑΡΙΖΙΝ

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

- Επί αυτοκράτορα Μαρκιανού τον 5ο αιώνα ξεσπά επανάσταση των Σαμαρειτών, εισέρχονται στον καθεδρικό ναό της Νεάπολης κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας. Σκοτώνουν πολλούς χριστιανούς ενώ άλλους τους υποβάλλουν σε βασανιστήρια και προελαύνουν ως την Καισάρεια. Εκεί καίνε τον ναό του Αγίου Προκοπίου και του Αγίου Πρόβου σκοτώνοντας πάλι χριστιανούς και στέφοντας έναν Σαμαρείτη βασιλέα.
- Ο αυτοκράτορας Ζήνων, απαγόρευσε την είσοδό τους στο ιερό τους στο όρος Γαριζίν και μετέτρεψε το ναό τους σε ναό της Θεοτόκου, μια οκταγωνική αίθουσα με διάδρομο και τέσσερα παρεκκλήσια.

ΦΡΕΑΡ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒ

- σπουδαιότερο ορθόδοξο προσκύνημα στη Σαμάρεια
- Τον 5ο αιώνα κτίστηκε εκεί ο πρώτος ναός, ο οποίος μόλις το 485 καταστράφηκε.
- Ανοικοδομήθηκε από τον Ιουστινιανό τον 6ο αιώνα αλλά εγκαταλείφθηκε με την Περσική εισβολή και την Αραβική κατάκτηση
- Στις μέρες μας το φρέαρ εμπεριέχεται σε ένα μικρό παρεκκλήσι
- Τον 20ο αιώνα ξεκίνησε από το Πατριαρχείο η οικοδόμηση ενός μεγάλου ναού, ο οποίος παραμένει ακόμη ημιτελής.

Εν κατακλείδι.....

Η πόλη της Ιερουσαλήμ συνδέεται με πολλές θρησκευτικές παραδόσεις. Σημαντικό είναι το θέμα όχι μόνο της συνύπαρξης αλλόθρησκων και αλλόδοξων στα ίδια κτιριακά συγκροτήματα, αλλά και στην ίδια πόλη, μάλιστα η παλιά πόλη έχει κηρυχτεί τόπος παγκόσμιας κληρονομιάς και είναι διαιρεμένη σε αρμένικη, χριστιανική, μουσουλμανική και εβραϊκή συνοικία.

Για την κάθε θρησκευτική κοινότητα, τα Ιεροσόλυμα αποτελούν ένα μέρος, το οποίο διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο για την θρησκευτική τους παράδοση και λατρεία.

1. Σημαντικός τόπος προσκυνήματος: το Τείχος των Δακρύων
 - Ο ιουδαϊκός λατρευτικός χώρος κτίστηκε από τον Σολομώντα το 960π.Χ. και αφού καταστράφηκε από τους Βαβυλωνίους ξαναχτίστηκε το 520 π.Χ.
 - Ο Ηρώδης (47-4π.Χ.) κατεδάφισε τον παλιό ναό και έχτισε έναν μεγαλύτερο πάνω σε έναν περίβολο. Τα τείχη του περιβόλου αυτού είναι τα μόνα απομεινάρια του ναού του Ηρώδη. Το νότιο μέρος του τείχους αποτελεί το ιερότερο προσκύνημα των Εβραίων, πρόκειται για το Τείχος των Δακρύων.

2. Μια ακόμη σημαντική θέση λατρείας βρίσκεται στο λόφο του Μωριά, αυτή είναι ο λεγόμενος Θόλος του Βράχου που οικοδομήθηκε το 691μ.Χ
- Οι μουσουλμάνοι το ονομάζουν Ευγενές Ιερό
 - οι Εβραίοι Ναό του Όρους.
 - Από τους μουσουλμάνους πιστεύεται πως το συγκεκριμένο σημείο είναι αυτό από όπου ο Μωάμεθ αναλήφθηκε στον ουρανό.
 - Από την άλλη, οι Ιουδαίοι υποστηρίζουν πως αποτελεί το σημείο στο οποίο ο Αβραάμ πήγε να θυσιάσει τον γιο του, Ισαάκ

- Το σχέδιο και το μέγεθος του μνημείου φαίνεται να ακολουθεί ίδια κάτοψη (οκταγωνική) με το λεγόμενο Κάθισμα της Παναγίας
- είναι το μόνο ισλαμικό μνημείο που φέρει το όνομα της Μαρίας και του Ιησού, ως προφήτη ισότιμο με τον Μωάμεθ, ίσως σε μια προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων.

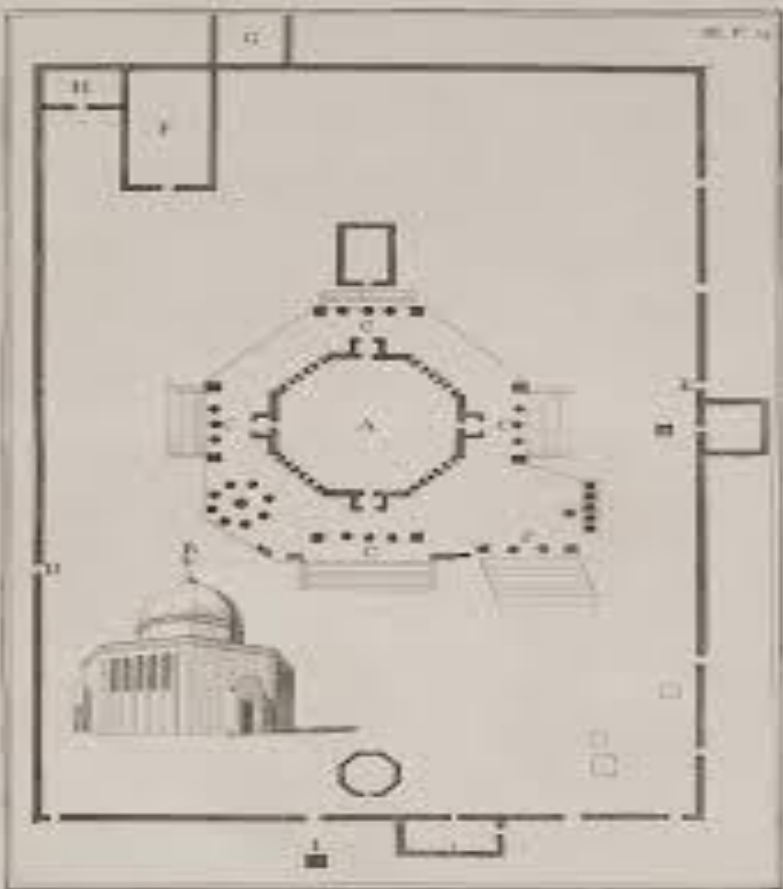

Fig. 1. The Mary and Jesus Mosque in Jerusalem. Temple.

- Για τους μουσουλμάνους μετά τη Μέκκα τα ιερότερα προσκυνήματα είναι το Τέμενος του Βράχου και το Τέμενος Ελ- Ακσα.
- 3. Το Τέμενος Έλ- Ακσα, μετατράπηκε σε παλάτι από τους Σταυροφόρους και το 12^ο ιδρύθηκε εκεί το Τάγμα των Ναϊτών Ιπποτών.
- Το Τέμενος του Βράχου αντίστοιχα μετατράπηκε σε εκκλησία αφιερωμένη στον Κύριο.
- Λίγα χρόνια αργότερα, η μουσουλμανική λατρεία επαναφέρθηκε από τον Σαλαδίνο.

- Φθάνοντας ως τις μέρες μας, αν και έχει γίνει συχνά το επίκεντρο σύγκρουσης μεταξύ των ανθρώπων διαφορετικών θρησκειών, όλοι ενώνονται κάτω από την ευλάβεια τους για αυτό το ιερό έδαφος.
- Η Ιερουσαλήμ αποτελεί την παγκόσμια Αγία Πόλη, «την πόλη που παραχωρήθηκε από τον Θεό στους ανθρώπους και χτίστηκε από τους ανθρώπους για τον Θεό»!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Μοναστήρια και Προσκυνήματα της Ελλάδας, Πανάγιος Τάφος Ιερουσαλήμ.*
- *Ο Πανίερος Ναός της Αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα, Γεώργιος Π. Λαββάς, Αθήνα 2009.*
- *Προσκυνητάριο του Ορθόδοξου Χριστιανού, Βασίλειος Τζαφέρης.*
- *Ιερά Προσκυνήματα, Προπύργια της Ορθοδοξίας, Αθήνα 2003 έκδοση β'. Ιωάννης Χατζηφώτης.*
- *Τα Ιεροσόλυμα, Βαρυμποπιώτης, Παναγιώτης Αθ., Αθήνα 1897.*
- *Εις τον βίον του Κωνσταντίνου του βασιλέως, Ευσέβιος.*
- *Πράξεις Αποστόλων.*
- *Γένεσις.*
- *Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο.*
- *Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο.*
- *Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο.*
- *Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο.*
- *Δημήτριος Τσουλκανάκης, «Οι επαναστάσεις των Σαμαρειτών στην Παλαιστίνη το 484 και το 529 ,καθώς και η διπλωματική τους αποστολή στην Περσική αυλή. Μια νέα προσέγγιση του ζητήματος», Βυζαντινά, τομ.32 (2012).*
- *Δημήτριος Τσουλκανάκης, Η παρουσία του Βυζαντίου στους Αγίους Τόπους από το Μέγα Κωνσταντίνο έως την αραβική κατάκτηση, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου. Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, 2011.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ
ΣΑΣ!

